

Summary

Ivan Vashchynets. *Certain issues of the human rights impact on establishing the standards of the international commercial arbitral proceedings.*

Although commercial arbitration used to be considered entirely unrelated to human rights due to its economic and contractual nature, the relationship between these two systems changed in the second half of the 80s, and in the last three decades, the case-law of the European Court of Human Rights has been showing that arbitral proceedings are clearly affected by fundamental legal safeguards laid down in the European Convention on Human Rights. At present, it is undisputed that the European Convention on Human Rights is applicable to arbitration. As stated by the ECtHR, Article 6 of the Convention does not preclude the setting up of arbitration tribunals in order to settle disputes between private entities.

While recognizing the establishment of arbitral tribunals to be in line with the provisions of the Convention, the ECtHR draws a clear distinction between compulsory, in the sense of being required by law, and voluntary arbitration. In the former case, an arbitration board must offer the guarantees set forth in Article 6(1). In the case of voluntary arbitration, by signing an arbitration clause, the parties voluntarily waive certain rights secured by the Convention. Such a waiver is not incompatible with the Convention, provided it is established in a free, lawful, and unequivocal manner. If the three requirements of voluntary arbitration are not met, such arbitration will be viewed as compulsory with respect to all the guarantees set forth in Article 6(1).

The conventional rights which the parties of the voluntary arbitration can waive can be deduced from the Court's case-law. These are the right to bring their dispute before an ordinary court, the right to a public hearing, and the right to a trial within a reasonable time. The last one, nonetheless, cannot be waived in relation to the control by state courts over arbitration proceedings.

However, the rights under Article 6(1), which are the most fundamental in their nature, cannot be waived. One of these rights is the right to a fair trial, which is regarded as part of the rule of law and even procedural public policy. The second one, the right to an independent and impartial tribunal, is not absolutely unwaivable. It only cannot be waived in advance. The waiver can be done *after* the violation of the right occurs.

In the very recent judgement dated 20 May 2021 in case *BEG S.P.A. v. Italy*, the ECtHR found a violation of Article 6(1) of the Convention since the arbitrator's impartiality was capable of being, or at least appearing, open to doubt and the applicant's fears in this respect can be considered reasonable and objectively justified.

Therefore, the evolving case-law of the European Court of Human Rights shows that even a reasonable doubt about the independence or impartiality of an arbitrator can be considered a violation of Article 6(1) of the Convention.

Key words: human rights, international commercial arbitration, independence and impartiality of arbitrators, standards of international commercial arbitral proceedings.

DOI: 10.36695/2219-5521.2.2021.65

УДК 347.77.

М.В. КОВАЛЬОВА

*Ковальова Марина Вікторівна, кандидат юридичних наук, доцент юридичного факультету Ужгородського національного університету**

ORCID: 0000-0002-9672-5254

ДЕЯКІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В МІЖНАРОДНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ

Постановка проблеми. Однією з основних тенденцій розвитку міжнародного публічного права на сьогоднішній день є становлення та розвиток міжнародно-правової відповідальності. Міжнародно-правова відповідальність являє собою одну із найбільш складних галузей сучасного міжнародного публічного права, оскільки саме від її розвитку безпосередньо залежить подальший вектор міжнародних відносин. Питання, пов'язані з міжнародно-правовою відповідальністю, є найменш дослідженими, хоча, з кожним роком, проблема міжнародно-правової відповідальності набуває все більшого значення в практиці міжнародних відносин як один із основних інститутів, що сприяють підтримці світового правопорядку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі питання досліджуваної проблеми розглядалися в багатьох працях вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема, В.В. Мицика, О.В. Задорожного, В.Г. Буткевича, М.В. Буроменського, Г.Г. Диниса, Ю.С. Шемшученко, І.І. Лукашука, Ю.М. Колосова, Г.І. Ігнатенко, Г.І. Тункіна та інших. Вагому роль відіграють висновки та рішення Міжнародного суду ООН та Комісії міжнародного права ООН.

Формулювання мети статті. Виходячи з цих міркувань, мета даної статті полягає в дослідженні такого специфічного виду юридичної відповідальності, як міжнародно-правова відповідальність держав та її посадових осіб.

© М.В. Ковальова, 2021

* *Maryna Kovalova, Ph.D. in Law, Associate Professor of the Faculty of Law of Uzhhorod National University*

Виклад основного матеріалу. У доктрині міжнародного права поняття відповідальності визначається як несприятливі (негативні) наслідки, що виникли внаслідок порушення суб'єктом міжнародного права своїх міжнародно-правових зобов'язань.

Міжнародно-правову відповідальність можна також визначити як обов'язок правопорушника відшкодувати всі завдані правопорушенням збитки, а також право потерпілої сторони вимагати належне відшкодування збитків.

У практиці міжнародного права зафіксовано відмінність двох англomовних термінів: «responsibility» та «liability». Доволі часто їх однаково перекладають як «відповідальність», проте термін «State responsibility» означає відповідальність держави відповідно до норм міжнародного права, тоді як термін «liability» – означає «цивільно-правову відповідальність» або зобов'язання держави сплатити, компенсувати чи відшкодувати шкоду особам, поза межами національних кордонів держави, що завдані внаслідок діяльності в межах території держави або під її контролем¹.

В.М. Буроменський виділяє наступні цілі міжнародно-правової відповідальності: утримати потенційного правопорушника від учинення правопорушення; спонукати правопорушника належним чином виконати свої зобов'язання; забезпечити потерпілому компенсацію за завдану йому матеріальну чи моральну шкоду; вплинути на майбутню поведінку сторін з метою добросовісного виконання ними своїх зобов'язань. Комісія міжнародного права на підставі узагальнення теорії та звичасвих норм визначила такі принципи міжнародно-правової відповідальності: відповідальність за будь-які міжнародно-правові діяння держави; визначення суб'єктів таких діянь; визначення умов наявності міжнародно-правових діянь; незастосування внутрішнього права для визначення наявності таких діянь².

Процес становлення міжнародно-правової відповідальності проходив довго та досить складно.

Так, починаючи з 1956 р., розпочато роботу над універсальним кодифікованим документом у сфері міжнародно-правової відповідальності, яка проводилася Комісією Міжнародного права ООН та в результаті якої з'явився Проект статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння (53 сесія Комісії міжнародного права ООН, 2001 р.); далі по тексту – Проект). Це була одна з найбільш тривалих та суперечливих робіт Комісії Міжнародного права ООН.

Проект складається з наступних частин, а саме: частина 1 «Міжнародне протиправне діяння держави», частина 2 «Зміст міжнародної відповідальності держави»; частина 3 «Імплементация міжнародної відповідальності держави»; частина 4 «Загальні положення»³.

У даному документі містяться норми, що стосуються всіх основних інститутів права міжнародної відповідальності: відповідальність держави у зв'язку з діянням іншої держави; обставини, що виключають протиправність; зміст міжнародно-правової відповідальності; відшкодування збитків тощо.

Також заслуговує на увагу розділ про серйозні порушення зобов'язань, що випливають з імперативних норм загального міжнародного права. Однак відповідні статті не стосуються індивідуальної відповідальності за міжнародним правом осіб, які діють від імені держави.

Станом на сьогодні положення Проекту не є нормами імперативного характеру, не прийнято єдиного універсального, міжнародного правового акта, який би кодифікував норми міжнародно-правової відповідальності.

Питанню правового статусу Проекту було приділено значну увагу в процесі їх обговорення на сесії Генеральної Асамблеї ООН.

Так, у резолюції 68/104 Генеральна Асамблея визнала важливість питання про відповідальність держав та знову звернула на них увагу урядів, не торкаючись при цьому питань їх майбутнього прийняття. Асамблея просила Генерального секретаря оновити збірку рішень міжнародних судів, трибуналів та інших органів, які містять посилання на зазначені статті, а також запропонувати урядам представити інформацію про їхню практику в зв'язку з цим і представити ці матеріали завчасно до її сімдесят першої сесії⁴.

У резолюції Генеральної асамблеї ООН 74/180 від 18 грудня 2019 р. згідно з доповіддю Шостого комітету (A/74/421) повторно зазначалось, що питання відповідальності держав за міжнародні протиправні діяння має надзвичайно важливе значення у відносинах між державами. Вирішено продовжити роботу групи Шостого комітету з метою прийняття конвенції про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння чи інших належних заходів на основі статей.

Деякі норми, що регулюють питання міжнародно-правової відповідальності, закріплені в міжнародних договорах універсального характеру та отримали підтвердження в Резолюціях Генеральної Асамблеї ООН й актах інших міжнародних організацій.

Зокрема, ст. ст. 39, 41, та 42 Статуту ООН передбачають відповідальність держав за злочини проти міжнародного миру та безпеки. Крім того, діє низка міжнародних договорів, присвячених питанням міжнародно-правової відповідальності: Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 р., Конвенція про відповідальність за збиток, заподіяний космічними об'єктами 1972 р., Міжнародна конвенція про припинення злочинів апартеїду та відповідальності за нього 1973 р. тощо.

На різних етапах розвитку міжнародного права, відповідальність визначалася як принцип (кінець XIX ст. – початок XX ст.), інститут (середина XX ст. – початок XXI ст.) і, нарешті, однією з останніх тенденцій розвитку міжнародного права є трансформація інституту міжнародно-правової відповідальності в самостійну галузь міжнародного права – право міжнародної відповідальності⁵.

Право міжнародної відповідальності стосується порушення державою одного або декількох міжнародних зобов'язань. У міжнародному праві відповідальність є наслідком зобов'язання; кожне порушення суб'єктом міжнародного права своїх міжнародних зобов'язань тягне за собою міжнародну відповідальність. Право міжнародної відповідальності визначає, коли має місце порушення міжнародного зобов'язання, а також наслідки відповідного порушення, включаючи те, які держави мають право реагувати, та допустимі засоби такої реакції.

На відміну від національного законодавства, де часто застосовуються різні правила відповідно до джерела порушення зобов'язання (наприклад, договірне право, кримінальне право), міжнародне право не кореспондується з джерелом порушення зобов'язання; теоретично (якщо не передбачено інше) ті ж самі правила застосовуються до порушення зобов'язання, незалежно від того, джерелом зобов'язання є договір, міжнародне звичаєве право, одностороння декларація або рішення міжнародного суду.

Міжнародні протиправні дії, які виступають в якості підстави настання міжнародно-правової відповідальності, прийнято ділити на міжнародні делікти і міжнародні злочини. В якості останніх розглядаються найбільш небезпечні правопорушення, що посягають на основи міжнародного правопорядку: геноцид, акти агресії, апартеїд, військові злочини тощо.

Необхідно зазначити, що специфіка механізму міжнародно-правової відповідальності, порівняно з різними видами відповідальності, характерними для внутрішньодержавного права, полягає в тому, що міжнародне право не передбачає її примусової реалізації.

Виняток становлять передбачені Главою VII Статуту ООН колективні санкції, введені за згодою Ради Безпеки, а також примусові дії, що вживаються для захисту миру і припинення актів агресії.

Однак варто зазначити, що механізм глобальної безпеки, заснований на рішеннях Ради Безпеки ООН, наразі майже не працює, що відобразилося в повній бездіяльності Ради Безпеки в міжнародних збройних конфліктах протягом останніх років.

Так, російська агресія на сході України актуалізує проблему участі Російської Федерації у роботі Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, оскільки ця держава, використовуючи право вето, блокує роботу ключового органу світової системи колективної безпеки. Це унеможливило виконання завдання, покладеного на РБ ООН Статутом Організації (нормою п. 1 і п. 2 ст. 24): нести основну відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки, виконуючи повноваження, передбачені в Розділах VI, VII, VIII та XII Статуту⁶.

Міжнародно-правова відповідальність існує виключно в системі міжнародного публічного права, відповідно, тому в якості суб'єктів даного виду юридичної відповідальності можуть виступати тільки суб'єкти міжнародного права.

Відтак, основним суб'єктом міжнародно-правової відповідальності виступають держави.

При цьому держава несе повну відповідальність за протиправну діяльність своїх органів та посадових осіб, за діяльність окремих осіб або груп осіб, якщо було доведено, що ці особи діяли від імені держави та за її дорученням.

Зазвичай держава несе відповідальність за міжнародно-неправомірні дії своїх органів *ultra vires* (поза межами їх компетенції) в двох випадках: якщо держава могла перешкодити цим діям та не зробила цього і якщо держава не вжила заходів щодо посадових осіб, винних у скоєнні неправомірних дій. По суті, всі дії держав виражаються на практиці в діях її органів та саме внаслідок дій органів держави виникає її міжнародно-правова відповідальність⁷.

Питання про державу як суб'єкта міжнародно-правової відповідальності є досить складним і дискусійним, оскільки держава в будь-якому випадку діє за допомогою своїх органів, та будь-яка протиправна дія або бездіяльність відбувається державними органами або посадовими особами. Внаслідок тісного зв'язку держави, її органів та посадових осіб можна констатувати розбіжність суб'єкта правопорушення та суб'єкта відповідальності, що й становить специфіку права міжнародної відповідальності держав.

Міжнародно-правова відповідальність держав за дії індивідів є особливим випадком відповідальності і регулюється ст. 8 Проекту. Стаття 8 містить таке положення: «поведінка особи або групи осіб розглядається як діяння держави за міжнародним правом, якщо ця особа або група осіб фактично діють за вказівками, під керівництвом або контролем цієї держави при здійсненні поведінки». Дана норма передбачає три випадки, коли поведінка особи тягне міжнародно-правову відповідальність держави: якщо особа діяла за вказівками, під керівництвом або під контролем держави. Саме останній випадок – дії особи під контролем держави – є предметом дослідження в даній статті⁸.

На сьогодні актуальним залишається питання й відповідальності індивідів, яке окремо вирішується в рамках міжнародного кримінального права.

Як показує досвід останніх десятиліть, не тільки протиправна діяльність держав загрожує міжнародному правопорядку, а й протиправна діяльність приватних осіб, які діють незалежно від державних органів. Міжнародно-правова відповідальність приватних осіб, не зважаючи на значний прогрес в області міжнародного кримінального права, аж ніяк не носить всеосяжного характеру. Наразі кримінально-правова відповідальність приватних осіб обмежується вузько сферою таких міжнародно-правових порушень, як, наприклад, геноцид, злочин проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії.

Висновки. Для захисту прав і свобод людини, для стабілізації міжнародних відносин, для забезпечення ефективності міжнародно-правового регулювання важливе значення має міжнародно-правова відповідальність. І хоча кодифікація норм міжнародно-правової відповідальності ще на завершена, а принцип відпові-

дальності в міжнародному праві знаходиться ще поки в стадії становлення, початок розвитку вже закладено, а це дає підстави говорити про настання нового етапу в розвитку міжнародного права та суспільства в цілому.

Норми, що регулюють міжнародно-правову відповідальність суб'єктів міжнародного права, давно вийшли за рамки існування у формі правового інституту. Формування особливої галузі права міжнародної відповідальності демонструє, що міжнародне право знаходиться сьогодні на новому витку свого розвитку, що, в свою чергу, свідчить про зміцнення міжнародно-правової свідомості, а також про усвідомлення світовою спільнотою необхідності та важливості суворого дотримання міжнародно-правових норм.

Кожна держава заінтересована в підтримці міжнародного правопорядку, в забезпеченні дотримання норм міжнародного права, які мають позитивний вплив на відносини між державами і, як наслідок, на населення цих держав, на права та свободи людини.

¹ Sompong Sucharitkul. State Responsibility and International Liability under International Law, 18 Loy. L.A. Int'l & Comp. L. Rev. 821 (1996). P. 822.

² Міжнародне право : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора, члена-кореспондента Академії правових наук України М.В. Буроменського. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 336 с.

³ Тексти проектів статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння. Проект статей. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/responsibility.pdf

⁴ Відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/vidpovidalnist%60nist%60-derzhav-za-mizhnarodni-protupravni-diyannya/

⁵ Дейкало Е.А. К вопросу о месте норм, регулирующих международно-правовую ответственность, в системе международного права. *Международные отношения: история, теория, практика* : материалы II науч.-практ. конф. молодых ученых фак. междунар. отношений БГУ, Минск, 2 апр. 2012 г. / редкол. : В.Г. Шадурский [и др.]. Минск: Изд. центр БГУ, 2012. 252 с.

⁶ Проблеми участі Російської Федерації у роботі ради безпеки Організації Об'єднаних Націй у зв'язку з військовою агресією проти України / О.В. Задорожній. *Альманах міжнародного права*. 2014. Вип. 6. С. 62–70.

⁷ Колосов Ю.М. Ответственность в международном праве. 2-е изд., стер. Москва: Статут, 2014. С. 96.

⁸ Тексти проектів статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння. Проект статей. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/responsibility.pdf

Резюме

Ковальова М.В. Деякі питання міжнародно-правової відповідальності в міжнародному публічному праві.

У статті представлено деякі практичні проблеми міжнародно-правової відповідальності в міжнародному публічному праві.

Одним із способів забезпечення порядку в міжнародних відносинах з найдавніших часів до наших днів є використання інституту відповідальності, відтак вивчення доктрини та практики міжнародно-правової відповідальності є сьогодні доцільним та своєчасним.

Норми, що регулюють міжнародно-правову відповідальність суб'єктів міжнародного права, давно вийшли за рамки існування у формі правового інституту. Формування особливої галузі – права міжнародної відповідальності демонструє, що міжнародне право знаходиться сьогодні на новому витку свого розвитку, що, у свою чергу, свідчить про зміцнення міжнародно-правової свідомості, а також про усвідомлення світовою спільнотою необхідності і важливості суворого дотримання міжнародно-правових норм.

Події останніх років свідчать про те, що на перший план перед міжнародним співтовариством виходить завдання підвищити повагу до верховенства права в міжнародній правовій сфері. Безсумнівно, належна реалізація та розвиток інституту міжнародно-правової відповідальності буде цьому тільки сприяти.

Ключові слова: відповідальність, міжнародно-правова відповідальність, міжнародно-протиправні діяння, міжнародне публічне право, держава.

Резюме

Ковалева М.В. Некоторые вопросы международно-правовой ответственности в международном публичном праве.

В статье представлены некоторые практические проблемы международно-правовой ответственности в международном публичном праве.

Одним из способов обеспечения порядка в международных отношениях с древнейших времен до наших дней является использование института ответственности, поэтому изучение доктрины и практики международно-правовой ответственности представляется сегодня целесообразным и своевременным.

Нормы, регулирующие международно-правовую ответственность субъектов международного права, давно вышли за рамки существования в форме правового института. Формирование особой отрасли – права международной ответственности показывает, что международное право находится сегодня на новом витке своего развития, что, в свою очередь, свидетельствует об укреплении международно-правового сознания, а также об осознании мировым сообществом необходимости и важности строгого соблюдения международно-правовых норм.

События последних лет свидетельствуют о том, что на первом плане перед международным сообществом стоит задача повышения уважения к верховенству права в международной правовой сфере. Несомненно, надлежащая реализация и развитие института международно-правовой ответственности будет этому только способствовать.

Ключевые слова: ответственность, международно-правовая ответственность, международно-противоправные деяния, международное публичное право, государство.

Summary

Maryna Kovalova. Some issues of responsibility under public international law.

The article deals with some issues of responsibility under public international law.

The law of state responsibility plays a key role in international law, functioning as a general law of wrongs that governs when an international obligation is breached, the consequences that flow from a breach, and who is able to invoke those consequences (and how).

In the doctrine of international law, the concept of responsibility is defined as adverse (negative) consequences arising from the violation of international legal obligations by the subjects (actors) of international law.

Issues of responsibility under international law are equally important in the field both public-law and private-law relations. Moreover, responsibility in these two spheres of international law has much in common and are tightly interconnected.

Responsibility under international law is defined as the obligation of the offender to reimburse all damages caused by the offense, as well as the right of the injured party to demand adequate compensation.

Through the ages, one of the ways of security in international relations is the usage the institute of responsibility, therefore, the study of the doctrine and practice of responsibility under international law seems appropriate and timely today.

The rules governing the responsibility of actors of international law have long exceeded the scope of a legal institute. The formation of a special field - the law of responsibility under international law shows that today international law is at a new stage in its development, which confirms the strengthening of international legal consciousness, as well as the awareness by the world community of the necessity and importance of strict compliance with international legal rules.

The events of recent years point to the fact that the main task that international community faced with is the increasing respect for the supremacy of law in international legal sphere. Without doubt, the proper implementation and development of the institute of responsibility under international law will only contribute to it.

Key words: responsibility, responsibility under international law, internationally wrongful acts, public international law, state.

DOI: 10.36695/2219-5521.2.2021.66

УДК 341.6

Р.Д. ЛЯШЕНКО, Б.М. НАГІЄВ, А.В. КУДРА

*Руслана Дмитрівна Ляшенко, кандидат юридичних наук, завідувач кафедри Поліського національного університету**

ORCID: 0000-0002-6129-7907

*Богдан Махірович Нагієв, студент магістратури Поліського національного університету***

*Альона Василівна Кудра, студентка магістратури Поліського національного університету****

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ УКРАЇНОЮ

Постановка проблеми. Проблематика дотримання прав і свобод людини наразі є особливо актуальною, не зважаючи на те, що в останні роки Раді Європи вдалося досягти певних успіхів у даному питанні. Прийняття Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція) стало основою для формування регіональної системи захисту прав людини на європейському континенті. Відповідальність за дієвий режим забезпечення прав людини несуть держави в особі уповноважених суб'єктів виконавчої влади та система національного правосуддя.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), будучи компетентним міжнародним судовим органом з розгляду скарг на порушення прав людини, не лише заповнює прогалини, а й тлумачить положення Конвенції, що має безпосередній вплив на функціонування національного механізму захисту прав людини в державах, які ратифікували Конвенцію.

Відповідальність за виконання рішень ЄСПЛ покладається на самі держави. Вони зобов'язані вживати заходів щодо усунення негативних наслідків порушення прав людини та не допускати їх у майбутньому. Здійснення державою таких заходів знаходиться під суворим міжнародним контролем. Відповідні функції покладено на Комітет Міністрів Ради Європи (далі – КМРЕ), що вирішує всі питання, пов'язані з діяльністю організації, в тому числі здійснює контроль за виконанням рішень ЄСПЛ.

© Р.Д. Ляшенко, Б.М. Нагієв, А.В. Кудра, 2021

* *Ruslana Liashenko, Ph.D. in Law, Associate Professor, Head of the Department of Polissia National University*

** *Bohdan Nahiev, student of II year of the Master's degree of Polissia National University*

*** *Alona Kudra, student of II year of the Master's degree of Polissia National University*